

گفت و گو با محمود متوسل آرنی؛ کارشناس مسئول گروه تعلیم و تربیت دینی
درباره‌ی کتاب جدید التالیف «هدیه‌های آسمان» دوم دبستان

گفت و گو: نورمحمد خادمی فرد

حرکت از آموزش دینی به پرورش دینی

گفت و گو

اشاره

ده سال از تألیف کتاب هدیه‌های آسمان و تدریس آن در مدارس می‌گذرد و در این مدت، دانش‌آموزان و آموزگاران استقبال خوبی از کتاب داشته‌اند. در راستای هم‌سوسازی برنامه‌ی درسی دوره‌ی ابتدایی با برنامه‌ی درسی ملی، امسال شاهد تغییر کتاب‌های درسی پایه‌ی دوم هستیم. کتاب هدیه‌های آسمان نیز هم‌سو با تغییر و تحولات اخیر، دست‌خوش تغییرات عمده‌ای شده است. برای اطلاع از روند این تغییرات و آشنایی با ویژگی‌های کتاب جدید و همچنین طرح مباحثی پیرامون رویکرد جدید اعمال شده در کتاب، پای صحبت محمود متوسل آرنی نشستیم. او که پانزده سال در حوزه‌ی علمیه‌ی قم تحصیل کرده و دارای دکترای مدرسی معارف اسلامی است، از سه سال پیش سمت کارشناس مسئول گروه تعلیم و تربیت دینی دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی ابتدایی و متوسطه‌ی نظری را بر عهده گرفته است.

بر اساس تحقیقات انجام شده، یکی از کتاب‌هایی که دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی در تمامی سال‌های گذشته به آن علاقه‌مند بوده‌اند، کتاب هدیه‌های آسمان است که قاعدتاً کتاب هدیه‌های آسمان پایه‌ی دوم نیز از آن دسته است. با توجه به این موضوع و برای هم‌سوسازی کتاب با برنامه‌ی درسی ملی و تحولاتی که آموزش و پرورش خواهان تحقق آن‌ها از طریق کتاب‌های درسی است، تا به حال چه کارهایی انجام داده‌اید و چه رویکردی را در تألیف کتاب جدید به کار گرفته‌اید؟

رویه‌ی دفتر تألیف این است که هر کتاب تألیفی پس از نهایی شدن، تا پنج سال تغییر نمی‌کند. پس از این زمان، بر اساس نظر کارشناسان و ارزش‌یابی‌هایی، از معلمان و دانش‌آموزان، نسبت به اصلاح کتاب اقدام می‌شود. این اصلاح گاهی جزئی و گاهی کلی است. از اولین سال تدریس کتاب هدیه‌های آسمان در ۱۳۸۱ معلمان نظرات بسیاری را به دفتر گروه ارسال کرده‌اند و یکی دو ارزش‌یابی هم از کتاب انجام شده است.

دانش‌آموزان به کتاب قبلی به دلیل داشتن سبک و سیاقی خاص در بیان و تفهیم مطالب علاقه‌ی زیادی داشتند، اما کارشناسان اشکالاتی بر محتوای آن وارد می‌دانستند.

ابتدا کسانی را که در تألیف کتاب هدیه‌های آسمان پایه‌ی دوم مشارکت داشته‌اند، معرفی کنید و مختصری هم درباره‌ی روند تألیف توضیح دهید.

طبیعتاً برای انتخاب مؤلف کتاب باید به سراغ نویسندگان دینی برویم، لیکن نویسندگانی که کارشان در حوزه‌ی کودک باشد. با افراد زیادی صحبت کردیم و بالاخره آقایان مرتضی دانشمند، مسلم ناصری و عبدالکریم صالحی به عنوان مؤلفان اصلی کتاب هدیه‌های آسمان پایه‌ی دوم تعیین شدند. این افراد از حوزه‌ی علمیه‌ی قم، در زمینه‌ی تألیف کتاب و کار برای کودکان، صاحب نام و دارای عناوینی از جشنواره‌های کشوری هستند.

بر اساس ساختار دفتر تألیف درباره‌ی هر کتاب، آن‌چه را که نویسندگان می‌نویسند، در شورای برنامه‌ریزی گروه مطرح می‌شود. در این شورا علاوه بر کارشناسان دفتر تألیف، سه معلم با سابقه و مجرب، دو متخصص موضوعی، یک کارشناس برنامه‌ی درسی ملی و یک کارشناس برنامه‌ریزی درسی نیز حضور داشته‌اند. در جلسات متعدد، متن کتاب بررسی و مورد نقد قرار گرفت و نظر اعضای شورای برنامه‌ریزی به مؤلفان منتقل و در چندین بار رفت و برگشت، متن نهایی به دفتر تألیف تحویل داده شد.

بحث بر سر این موضوع هنوز ادامه دارد که آیا مباحث دینی را باید مستقیم گفت یا غیرمستقیم. اگر به قرآن مراجعه کنیم، به ما نشان می‌دهد که مباحث دینی را باید چگونه بگوییم. بخش قابل توجهی از آیات قرآن، تاریخ اقوام و پیامبران گذشته است که داستان زندگی آن‌ها را بیان می‌کند. برای بیان مطالب، داستان یک شیوه‌ی غیرمستقیم است. وقتی قرآن داستان قوم بنی‌اسرائیل را بیان می‌کند، به صورت مستقیم چیزی به ما یاد نمی‌دهد ولی به صورت غیرمستقیم سنت‌های الهی را در طول تاریخ بیان می‌کند. این موضوع نشان می‌دهد که قرآن به شیوه‌ی غیرمستقیم‌گویی توجه دارد، اما آیات زیادی نیز در قرآن داریم که به صورت مستقیم تکالیف و آموزه‌های دینی را بیان می‌کند و از ما می‌خواهد که کارهایی را انجام دهیم و از اموری پرهیز کنیم. بنابراین، می‌توان گفت که شیوه‌ی درست بیان مطالب دینی، تلفیق هر دو روش است. این که بخواهیم یک روش را به کار بگیریم و دیگری را کنار بگذاریم، افراط است. کتاب قبلی بر بیان غیرمستقیم تأکید و از مستقیم‌گویی پرهیز داشت. این غیرمستقیم‌گویی به گونه‌ای بود که حتی معلمانی که می‌خواستند کتاب را تدریس کنند، اگر به راهنمای معلم مراجعه نمی‌کردند، نمی‌توانستند هدف درس‌ها را پیدا کنند. در کتاب جدید از هر دو شیوه استفاده کرده‌ایم. تقریباً همه‌ی درس‌ها - به جز درس‌هایی که به بیان احکام اختصاص دارد - در قالب داستان است. این داستان‌ها مربوط به سیره‌ی پیامبر(ص) و اهل بیت(ع) یا داستان‌هایی است که نویسندگان نوشته‌اند. بعد

آموزگاران نیز ایرادهایی به نحوه‌ی بیان و روش کار آن کتاب داشتند. افزون بر این، براساس مستندات موجود، زمانی که این کتاب در سال ۱۳۸۱ تألیف شد، رویکرد نویسندگان مبتنی بر بصیرت‌گرایی بود؛ در حالی که در راهنمای برنامه‌ی درسی دوره‌ی ابتدایی که در سال ۱۳۸۵ به تصویب رسید، رویکرد برنامه مبتنی بر فطرت‌گرایی توحیدی تعیین شد. رویکرد بصیرت‌گرا هم به فطرت‌گرایی توجه می‌کند. آن چه راهنمای برنامه به تصویب رسانده، رویکرد فطرت‌گرایی است که در برنامه‌ی درسی ملی و سند تحول هم به آن تأکید شده است. نه تنها کتاب‌های تعلیم و تربیت اسلامی، بلکه رویکرد کل کتاب‌ها و مباحث آموزشی در آموزش و پرورش تحت عنوان رویکرد فطرت‌گرا مصوب شده است. این رویکرد بر ویژگی‌های فطری افراد که بخشی از آن‌ها تفکر و عقل و به تعبیری بصیرت‌گرایی است، تأکید دارد. ما ویژگی‌های فطری دیگری هم داریم که به جنبه‌های عاطفی، احساسی، نگرشی و رفتاری توجه دارند. وقتی از رویکرد فطرت‌گرا صحبت می‌کنیم، اعتقادمان بر این است که همه‌ی آموزه‌های دینی با فطرت سلیم انسان قابل درک و دریافت است. به بیان دیگر، هنگامی که عنوان رویکرد فطرت‌گرایی را در آموزش و پرورش و به‌ویژه در آموزش و پرورش دینی مطرح می‌کنیم، به این نکته توجه داریم که دین و آموزه‌های آن مطابق فطرت است. خدا که مهم‌ترین آموزه‌ی دین است، امری فطری است. خداشناسی، خداجویی و خداپرستی همگی فطری هستند. این نگاه باعث می‌شود ما در میان فطرت دانش‌آموز و آموزه‌های دینی تقابل و تفاوتی نبینیم تا درصدد باشیم که آموزه‌های دینی را به دانش‌آموز تحمیل کنیم؛ زیرا آن چه دین می‌گوید، برای فطرت سلیم کاملاً قابل فهم و پذیرش است.

در برنامه‌ی درسی ملی که کتاب‌های جدید هم‌سوی با آن در حال تألیف‌اند، به جای سه حیطه‌ی آموزشی سابق، پنج عنصر مطرح شده است. این پنج عنصر در یک سمت جدولی قرار گرفته‌اند که در سوی دیگرش عرصه‌های ارتباطی خود، خدا، خلق و خلقت قرار دارند؛ یعنی، ماتریسی تشکیل شده است که مورد نظر قرار دادن آن باعث توجه به ابعاد گوناگون انسان و عرصه‌های زندگی می‌شود. با توجه به این دو جهت، دریافتیم که کتاب باید تغییر کلی پیدا کند، چون رویکرد عوض شده و برنامه‌ی درسی ملی خواهان چیزی است که در کتاب سابق وجود ندارد.

نکته‌ی دیگری که باید در این جا بیان کنیم، شیوه‌های بیان موضوعات دینی است. در بیان این موضوعات دو شیوه مدنظر است؛ یکی مستقیم‌گویی و دیگری غیرمستقیم‌گویی.

جدید چه تمهیداتی اندیشیده‌اید؟

□ سعی کرده‌ایم که نقاط قوت کتاب قبلی را حفظ کنیم. بخش‌هایی با عنوان با «خودم می‌گویم» و «دوست دارم» در کتاب قبلی وجود داشت که باعث می‌شد دانش‌آموز مطالب درسی را یک بار دیگر به صورت مشخص مرور کند و در ذهن خود جا بیندازد. این موارد از نقاط قوت کتاب بود که آن‌ها را حفظ کرده‌ایم. البته عنوان با خودم می‌گویم، به «فکر می‌کنم» تغییر یافت تا دانش‌آموز بفهمد آن‌چه را بیان می‌کند، باید برخاسته از فکرش باشد، یعنی در درس تأمل و نتیجه‌گیری کند. عنوان «دوست دارم» عزم دانش‌آموز بر عمل است؛ یعنی آن‌چه را من در این‌جا خواندم، تصمیم دارم در عمل هم انجام دهم. عنوان دیگری که ما اضافه کرده‌ایم، «گفت‌وگو» کنیم است. ما می‌خواهیم دانش‌آموزان را وارد بحث کنیم. بنابراین و براساس اهداف درس، گفت‌وگویی را مشخص کرده‌ایم که میان معلم و دانش‌آموز و میان خود دانش‌آموزان انجام می‌شود. گفت‌وگوها خیلی ساده است. وقتی معلم موضوعی را مطرح می‌کند، هر کدام از دانش‌آموزان نیز مطلبی را بیان می‌کنند؛ چه در کتاب آمده یا نیامده باشد. مهم این است که دانش‌آموز با تأمل و توجه خودش بتواند نتیجه‌ی درس را در قالب گفت‌وگو با معلم و دانش‌آموزان دیگر مطرح کند. تقریباً در کل درس‌ها این عنوان را داریم که موجب می‌شود مباحث درس از حالت ذهنی خارج شود و دانش‌آموز آن‌ها را واقعاً درک کند.

علاوه بر عنوان‌های ذکر شده، عنوان‌هایی دیگر نیز در کتاب آمده است؛ مثل:

بدانیم: مطالب بیشتری که راجع به موضوع درس است.
بگرد و پیدا کن: دانش‌آموز باید از میان چند گزینه، پاسخ مناسب را پیدا کند.

با هم بخوانیم: شعرهایی است که در کتاب آورده‌ایم. تقریباً همه‌ی شعرهایی که در کتاب قبلی بود، در کتاب جدید نیز آمده‌اند. چند شعر جدید هم در کتاب وجود دارد. سعی کرده‌ایم که از عنصر شعر بیشتر استفاده کنیم. برای اجتناب از حجیم شدن کتاب، بعضی از اشعار را در کتاب راهنمای معلم آورده‌ایم، ولی مشخص است که برای چه درسی، معلم باید این شعرها را در کلاس هم‌خوانی کند.

بازی و نمایش: برای سه چهار درس، نمایش‌هایی پیش‌بینی کرده‌ایم که دانش‌آموزان آن‌ها را بازی می‌کنند.

یک کار خوب: در برخی از درس‌ها از دانش‌آموز خواسته‌ایم یک کار خوب را به عنوان نتیجه‌ی درس انجام دهد.

از بیان داستان آن‌چه را مورد نظر بوده است، بیان کرده‌ایم، یعنی از شیوه‌ی غیرمستقیم وارد مستقیم شده‌ایم تا معلم، دانش‌آموز و اولیا که با کتاب سروکار دارند، هدف درس را به دست آورند و این هدف در ذهن دانش‌آموز حک شود.

* برای تألیف کتاب جدید، از پژوهش‌ها یا نظر افراد بیرون از دفتر تألیف هم استفاده شده است؟

□ در طول ۱۰ سال گذشته چندین پژوهش ملی و نیز استانی درباره‌ی این کتاب انجام شده است. پژوهشی هم از دو سال پیش در حال انجام است که هنوز نتایج آن به دست ما نرسیده است. دیدگاه‌های معلمان نیز برای ما بسیار کارساز بود؛ چون آن‌ها با کتاب درگیر بوده‌اند و نقاط قوت و ضعف را کاملاً شناخته‌اند. در این سال‌ها دیدگاه‌های معلمان را به صورت درس به درس جمع‌آوری کرده‌ایم و برای ما مشخص شده است که

تفاوت آموزش‌های دینی با دیگر آموزش‌ها

مباحث دینی با دیگر مباحث آموزشی تفاوتی اساسی دارد. در درس دیگر اصل بر آموزش است تا دانش‌آموزان بتوانند مفاهیم ریاضی، علوم و... را به نحو درست یاد بگیرند. در آموزش‌های دینی، آموزش برای ما وسیله‌ای است برای این‌که منجر به پرورش شود. چه بسا دانش‌آموزی که همه‌ی آموزه‌های دینی را بلداند، ولی متأسفانه نه اعتقاد داشته باشد و نه عمل. این آموزش هیچ ارزشی ندارد. در درس دیگر آموزش فی‌نفسه دارای ارزش است، اما در مباحث دینی اگر آموزش منجر به عمل و اعتقاد نشود، نه تنها ارزش ندارد، بلکه ضد ارزش است؛ چون نوعی روحیه‌ی تکبر و غرور را در مقابل دین و خدا ایجاد می‌کند. کسی که همه چیز را درباره‌ی دین می‌داند، اما نه عقیده دارد و نه عمل می‌کند، خودش فی‌نفسه دچار یکی نوعی استکبار روحی شده است. دین را باید بیاموزیم تا عمل کنیم. اگر قصدمان عمل نیست، نیاموزیم بهتر است؛ چون در حوزه‌ی دین، دانستن و عمل نکردن ضررش بیش از ندانستن و عمل نکردن است.

کدام درس‌ها ضعف‌هایی دارند. سعی کرده‌ایم در تألیف جدید این کاستی‌ها را برطرف کنیم.

* یکی از دلایل دلزدگی دانش‌آموزان نسبت به آموزش مسائل دینی، سوق دادن آن‌ها به حفظ انبوهی از اطلاعات بدون مشاهده‌ی کاربست آن‌ها در زندگی روزمره است. برای علاقه‌مند ساختن دانش‌آموزان به آموزش مسائل دینی و برای آن‌که از آموزش دینی به تربیت دینی برسند، در کتاب

پیام درس: این قسمت از ویژگی‌های کتاب جدید است. یکی از بخش‌هایی که در راهنمای برنامه‌ی درسی مصوب وجود دارد و در کتاب سابق نبود، پیام آیات قرآنی است. در چهار درس از کتاب جدید، چهار آیه‌ی دوسه‌کلمه‌ای که برای دانش‌آموز قابل فهم است و دانش‌آموز را به شکلی با قرآن مرتبط می‌کند، به عنوان پیام قرآنی آمده است. برای مثال در درسی که ما از مهربانی خدای گوییم، جمله‌ی «ارحم الراحمین» آمده است. کلمه‌هایی بسیار ساده است که یک مفهوم کاملاً روشن دینی را بیان می‌کند: «خداوند مهربان‌ترین مهربانان است.» برای موضوع سلام، آیه‌ی «فَقُلْ سلام علیکم» را مطرح کرده‌ایم که دانش‌آموز بداند این یک دستور قرآنی است.

امین و مینا: این عنوان نیز در برخی درس‌ها آمده است. این دو، خواهر و برادری هستند که در پایان برخی از دروس مطالبی را بیان می‌کنند و از دانش‌آموز می‌خواهند که برای تکمیل بحث‌شان به آن‌ها کمک کند.

بین و بگو: در چند درس هم این عنوان ذکر شده است. تصاویری را آورده و از دانش‌آموز خواسته‌ایم که با نگاه به آن‌ها، آنچه را مورد نظر ماست، بیان کند. برای مثال، تصویر زیبایی از طبیعت ایران را نشان داده‌ایم که دانش‌آموز باید نعمت‌های خدا را در آن نشان دهد. این کار در حقیقت، یک نگاه دینی به طبیعت است.

این‌ها در مجموع نشان می‌دهد که ما به جای وارد کردن انبوهی از اطلاعات در ذهن دانش‌آموز، درصددیم که ذهن و فکر دانش‌آموز را با مباحث دینی درگیر کنیم و او با توجه و تأمل خود به این مطالب برسد. به این ترتیب، از حیطةی دانشی، به سمت حیطة‌های نگرشی و رفتاری می‌رویم.

* در این زمینه چه اقدامات پشتیبانی ویژه برای معلمان و دانش‌آموزان پیش‌بینی کرده‌اید؟ منظور فراهم کردن بسته‌های آموزشی برای آموزگاران و دانش‌آموزان و نیز برگزاری دوره‌های آموزشی، ویژه‌ی آموزگاران است.

□ امسال، سیاست دفتر تألیف این است که همراه با کتاب، بسته‌های آموزشی هم ارائه شود. یک لوح فشرده حاوی آنچه مؤلفان کتاب و کارشناسان دفتر برای کتاب پایه‌ی دوم لازم دانسته‌اند، تهیه شده و در اختیار معلمان قرار می‌گیرد. کتاب راهنمای معلم منبع دیگری برای کمک به معلمان است. دوره‌های آموزشی نیز ابتدا در تهران برای مدرسان کشوری برگزار شد. سپس مدرسان در سطح استان‌ها این دوره‌ها را برای

معلمان برگزار خواهند کرد. یک لوح فشرده نیز شامل صوت، تصویر، فیلم و آنچه برای هر کتاب و هر درس لازم است، تهیه شده است. برای مثال ما در درس اول، وقتی می‌خواهیم نعمت‌های خدا را بیان کنیم، نمی‌توانیم تصاویر زیادی در کتاب

کتاب قبلی بر بیان غیرمستقیم تأکید و از مستقیم‌گویی پرهیز داشت. این غیرمستقیم‌گویی به گونه‌ای بود که حتی معلمانی که می‌خواستند کتاب را تدریس کنند، اگر به راهنمای معلم مراجعه نمی‌کردند، نمی‌توانستند هدف درس‌ها را پیدا کنند

بیابوریم. لازم است تصویر تعدادی از میوه‌ها، تصویر آسمان، دریا، پرندگان، حیوانات و درختان را بیابوریم تا معلم بگوید همه‌ی این‌ها نعمت‌های خداوند هستند و دانش‌آموز به آن‌ها توجه کند. بنابراین از دفتر تألیف خواستیم مثلاً برای درس اول کتاب، ۲۰ تصویر مناسب تهیه کند و در لوح بگنجانند. این لوح، مناسب کلاس است و معلم می‌تواند آن را در کلاس نشان دهد و دانش‌آموزان استفاده کنند. اشعاری که در کتاب آمده با صوت زیبا خوانده می‌شود. دانش‌آموزان یاد بگیرند و هم‌خوانی کنند. جاهایی هم لازم است که از نمایش فیلم استفاده شود. این فیلم‌ها متناسب با درس انتخاب و در لوح فشرده گنجانده شده‌اند.

به‌طور کلی بسته‌ی آموزشی ویژه‌ی دانش‌آموزان علاوه بر کتاب درسی اجزای متعدد دیگری هم دارد و بسته‌ی آموزشی معلمان مشتمل بر کتاب راهنمای معلم و لوح فشرده‌ی روش‌های تدریس است.

* شما در تدریس کتاب جدید بر چه روش‌هایی تأکید دارید؟ آیا در بسته‌های آموزشی به روش‌های تدریس کتاب جدید اشاره شده است؟

□ به‌طور کلی روش‌های تدریس تغییر نکرده‌اند. البته طبیعتاً معلمان متناسب با هر درسی روش تدریس متناسب با آن را انتخاب و بر آن اساس، تدریس می‌کنند. ما در کتاب راهنمای معلم هم بر این نکته تأکید داریم که روش‌های تدریس، همان روش‌های سابق هستند و روش‌های ارزش‌یابی هم تغییر نکرده‌اند.

* در کتاب جدید، بر کدام یک از حوزه‌های یادگیری مورد اشاره در برنامه‌ی درسی ملی، بیشتر تأکید شده است؟

□ از ۱۱ حوزه‌های که برنامه‌ی درسی ملی بر آن‌ها تأکید کرده، قرآن و معارف اسلامی بیشتر در معرض توجه ما قرار گرفته است. سعی کرده‌ایم که در کل کتاب به تفکر و حکمت نیز توجه کنیم. حوزه‌های عمل و رفتار از نظر آموزه‌های دینی نیز لحاظ شده‌اند. البته به همه‌ی حوزه‌ها باید توجه شود چون اگر چنین نباشد، کار ناقص خواهد بود. این ۱۱ حوزه به یک معنا مجموعه‌ی درهم‌پیچیده و منسجمی است که نمی‌شود از میان آن‌ها یکی را جدا کرد. لیکن هر درس متناسب با موضوعی که به آن می‌پردازد، برخی از حوزه‌هایش پررنگ‌تر است. اصل کار ما نیز قرآن و معارف اسلامی است و حوزه‌های دیگر در سایه‌ی آن‌ها قرار می‌گیرند.

* در برنامه‌ی درسی ملی این طور گفته شده است که برنامه‌های درسی باید بتوانند ارتباط دانش آموز را با خود، خدا، خلق و خلقت برآورده کنند. کتاب

باشیم. مباحثی که به آداب و رسوم و اخلاق برمی‌گردد، در قالب ارتباط با دیگران مطرح شده است. بخش عمده‌ای از کتاب مربوط به خالق است. بخش‌های خداشناسی و نبوت به این موضوع پرداخته‌اند. پیامبر یک انسان است، اما نبوت به عنوان یک موضوع الهی مطرح می‌شود. دو سه درس هم به رابطه‌ی درست با طبیعت اختصاص دارد. درسی با عنوان «طبیعت زیبا» به دانش آموز می‌آموزد که طبیعت نعمت خداست، طبیعت را خدا برای من و شما آفریده است و تمیز نگه داشتن آن وظیفه‌ی ماست.

به‌طور کلی، هر چهار عرصه مورد توجه است و ما متناسب با آن چه راهنمای برنامه‌ی درسی برای ما مشخص کرده است، عمل می‌کنیم. مثلاً کتاب با مهربانی خدا شروع می‌شود و طبعاً چهار پنج درس اول راجع به خدا و خالق است. بعضی دروس راجع به خود و برخی مربوط به خلقت است، تعدادی از درس‌ها هم رابطه‌ی فرد با خلق را مشخص می‌کنند. نه مؤلف و نه شورای برنامه‌ریزی، حق ندارند تعیین کنند چه مطالبی باید در کتاب درسی بیاید. چارچوب کتاب در اختیار مؤلف قرار می‌گیرد و او موظف است آموزه‌های مشخص شده را در کتاب وارد کند.

* ارتباط عمودی و افقی کتاب جدید چگونه برقرار شده است؟

□ راهنمای برنامه‌ی درسی رابطه‌ی طولی را کاملاً مشخص کرده است. بخش‌هایی از مباحث کتاب‌های هدیه‌های آسمان در دوره‌ی ابتدایی ثابت است و هر سال مفاهیمی به آن‌ها اضافه و مفاهیم پیشین عمق داده می‌شود. برخی از مباحث از جمله معرفی ائمه (ع) نیز به صورت مجزا از هم بیان می‌شود. مثلاً سه امام نخست در پایه‌ی دوم می‌آیند و سال‌های بعد بقیه‌ی امامان معرفی می‌شوند. ارتباط افقی با بقیه‌ی درس‌های این پایه به این شکل بود که ما کتاب‌های درسی پایه‌ی دوم دبستان را در اختیار مؤلف قرار دادیم تا وقتی خواست درسی را تألیف کند، ببیند مثلاً کتاب فارسی مطلبی راجع به آن موضوع گفته است یا نه. به تعبیر دیگر، حال و هوای دانش آموز را در آن پایه ببیند و سعی کند هم مطالب تکراری نگوید و هم اگر جایی می‌تواند، ارجاع دهد. برای مثال در برخی از دروس، دانش آموز به کتاب‌های دیگر ارجاع داده شده است. مؤلف می‌داند که دانش آموز در کتاب علوم چه مطالبی را خوانده، بنابراین، سعی کرده است از آموخته‌های دانش آموز استفاده کند و درس را بنویسد. این کاری است که هم مؤلف انجام داده است و کارشناسان دفتر در همه‌ی کتاب‌های پایه، سعی کرده‌اند این رابطه‌ی منطقی حفظ شود.

* پیش از این در کتاب‌های درسی یک پایه یا

سه ویژگی کتاب جدید

۱. تلفیق کتاب درسی با کتاب کار

۲. تلفیق رویکرد غیرمستقیم بیان موضوعات دینی با رویکرد

مستقیم

۳. توجه به آموزه‌های اصلی دین و سیره‌ی پیامبر(ص) و اهل بیت(ع) در بیان مطالب به صورت مستند. یکی از مشکلاتی که برخی از دروس کتاب سابق داشت، قوی نبودن مستندات آن بود. در متن جدید از مستندات قوی‌تر استفاده شده است تا آن‌چه به دین یا سیره‌ی پیامبر و اهل بیت نسبت داده می‌شود، دقیق‌تر و متقن‌تر باشد.

هدیه‌های آسمان به کدام یک از این موارد بیشتر توجه کرده است؟

□ چون دین به هر چهار عرصه‌ی ارتباطی توجه دارد، ما هم به هر چهار عرصه توجه کرده‌ایم. از منظر دین، انسان دارای ارزش و کرامت است. در آموزه‌های دینی همه جا به این نکته توجه می‌کنیم که خدایی که تو را آفریده، برای تو ارزش ویژه‌ای قائل شده است. می‌گوییم خدایی که تو را آفریده است، تو را دوست دارد؛ یعنی کرامتی را که خدا به فرد عطا کرده است، بیان می‌کنیم. کتاب هدیه‌های آسمان هم بر این نکته تأکید دارد و در قالب این که «خدا تو را دوست دارد»، بیان می‌شود. ارتباط با خلق جزو دستورات اخلاقی اسلام است. در مباحثی از کتاب به جنبه‌های اخلاقی و ارتباط با دیگران توجه داریم؛ این که نسبت به دیگران چه رفتارهایی داشته و نداشته

کل دوره شاهد تکرار برخی از مفاهیم و هدف‌ها بوده‌ایم؛ مثلاً زندگی پیامبران هم در تاریخ می‌آمد، هم در دینی و هم به نوعی در کتاب ادبیات فارسی. آیا با تدوین برنامه‌ی درسی ملی این مشکل حل خواهد شد؟

□ دو مطلب در این زمینه وجود دارد. یکی این که اصل عدم تکرار، اصل درستی است، یعنی هر چیزی باید در جای خودش گفته شود اما برخی موضوعات ابعادی گوناگون دارند. مثلاً وقتی طبیعت را از بعد دینی مطرح می‌کنیم، به دستورات دین راجع به طبیعت توجه داریم اما ممکن است درس علوم وقتی به همین طبیعت نگاه کند، کاری به دستورات دین و راجع به طبیعت نداشته باشد، بلکه می‌خواهد از زاویه‌ی علوم اجزای طبیعت را معرفی کند. این جا دیگر نمی‌توانیم بگوییم تکرار اتفاق افتاده است.

همه‌ی گروه‌ها باید خودشان را به رعایت چارچوب راهنمای برنامه‌ی درسی ملزم بدانند؛ چون در این راهنما گفته شده است که مطالبی به صورت تکراری در دو جا نیاید. تکرار مطالب گاهی ناشی از رعایت نکردن چارچوب‌های راهنمای برنامه‌ی درسی است.

* به نظر شما کتاب جدید با چه چالش‌های اجرایی روبه‌رو خواهد شد؟

□ اصولاً هر تغییری همراه با چالش است. این مسئله به‌طور طبیعی در امور اجتماعی، سیاسی و خانوادگی نیز هست. نفس تغییر چالش برانگیز است. افرادی که با کتاب سابق انس گرفته‌اند و چندین سال است که آن را تدریس می‌کنند، وقتی کتاب جدید در اختیارشان قرار داده می‌شود، اولین سوالی که برایشان پیش می‌آید این است که چرا تغییر و مگر کتاب سابق چه مشکلی داشت که کتاب جدید آن را برطرف کرده است. این افراد طبیعتاً طی یکی دو سال با کتاب جدید انس پیدا می‌کنند و می‌بینند که چه مزایایی داشته است.

احساس ما این است که معلمان با توجه به این که شیوه‌ی تدریس و ارزش‌یابی عوض نشده است، در برخی از محتواها احتمالاً سؤال‌هایی دارند. سعی کرده‌ایم که به این پرسش‌ها به نوعی در کتاب راهنمای معلم پاسخ دهیم. در عین حال، از پیشنهادها، نظرها و انتقادهایی معلمان استقبال می‌کنیم؛ چون آنچه عرضه شده، حاصل کار افراد محدودی بوده است و هنگامی که در سطح کلان ده‌ها هزار معلم آن را بررسی کند، چه بسا نکاتی به ذهن آن‌ها می‌رسد که به ذهن این تعداد محدود نرسیده است. از همه‌ی معلمان انتظار داریم که نظرات و پیشنهادها را برای ما بفرستند و مطمئن باشند که در

شورای برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی، پس از آن چه که واقعاً درست است، اعمال خواهد شد.

* برای اجرایی کردن کتاب هدیه‌های آسمان چه انتظارات و توقعاتی از گروه‌های آموزشی و معاونان آموزش ابتدایی استان‌ها دارید؟

□ در روند تألیف و برای اعتباربخشی این کتاب، نمایندگان استان‌ها دعوت شدند و متن در اختیارشان قرار گرفت. آن‌ها در استان‌های خود با حضور تعدادی از معلمان پایه‌ی دوم کتاب را نقد و بررسی کردند و نظر خود را به ما دادند. در عین حال نیز انتظار ما این است که آن‌ها در مسیری درست و با نگاهی مثبت سعی کنند اشکالات را به ما انتقال دهند و ما هم امیدواریم این مشکلات را برطرف کنیم.

* چه گونه مطمئن می‌شوید که آموزگاری در نقطه‌ای دور دست پیام شما را به درستی دریافت کرده است

ادغام کتاب درسی و کتاب کار

در کتاب کار هدیه‌های آسمان قبلی، فعالیت‌های گوناگونی برای دانش‌آموز تعریف شده بود و تا جایی که امکان داشت، سعی شده بود انواع آن فعالیت‌ها حفظ شود. البته براساس سیاست سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی و نظرات برخی از معلمان، دیگر کتاب درسی از کتاب کار جدا نیست بلکه کتاب کار در ادامه‌ی درس آمده است. برای جلوگیری از افزایش حجم کتاب، سعی شده است که فعالیت‌هایی مانند قیچی کردن تصویر یا موضوع در کتاب درسی نیاید و از دانش‌آموز خواسته شده است که خارج از کتاب درسی، این فعالیت‌ها را روی کاغذ یا مقوا انجام دهد.

و در کلاس به کار می‌برد؟

□ طبیعتاً نه من و نه هیچ کس دیگری نمی‌تواند چنین تضمینی بدهد. این موضوع به مسئولیت‌پذیری و تعهد معلمان عزیز ما بستگی دارد. باید همگی در مسیر رشد و تعالی دانش‌آموزان این کشور، تلاش بیشتری بکنیم تا بتوانیم با تغییرات و اصلاحاتی که صورت می‌گیرد، مسیر را به نحوی درست ادامه دهیم. ما در محدوده‌ی تألیف کتاب دارای اختیاریم اما در زمینه‌ی تدریس و شیوه‌هایی که در کلاس به کار برده می‌شود و آن چه در مرحله‌ی عمل در مدرسه اتفاق می‌افتد، طبیعتاً ما نه حضور و نه نقشی داریم. امیدواریم مسئولان در این زمینه توجه بیشتری نشان دهند و با توجیه معلمان و تأکیدی که خواهند داشت، این امر به طور درست در سطح مدرسه و کلاس رخ دهد. ان شاء الله.

